

**До 200-річчя
Від дня народження
Тараса Шевченка**

Музично-пісенна Шевченкіана Черкащини: історико-краєзнавчий аспект

У статті висвітлюється історія традиції шанування пам'яті Т. Г. Шевченка засобами музично-пісенного мистецтва на його батьківщині – Черкащині. Показується участь земляків поета – професійних і самодіяльних митців, у створенні та виконанні творів шевченківської тематики.

Ключові слова: Т. Г. Шевченко, музично-пісенне мистецтво, Черкащина, шевченкіана.

Музично-пісенна Шевченкіана є особливим мистецьким явищем і невід'ємною частиною художнього процесу, що впродовж тривалого часу розвивається в Україні і, зокрема на Черкащині – батьківщині Т. Г. Шевченка. Історія музично-пісенної Шевченкіани Черкащини бере свій початок з народної музично-пісенної творчості, яка склала основу творів відомих композиторів – уродженців краю, завдяки яким ще в середині XIX століття розпочалося і продовжується нині життя шевченкових героїв на музичній сцені.

Особливо тісна дружба пов'язувала Т. Г. Шевченка із своїм земляком, відомим українським композитором, співаком і драматургом Семеном Семеновичем Гулаком-Артемівським (1813-1873), який народився в Городищі. Другові-земляку із сусідніх Моринець С. С. Гулак-Артемівський присвятив свою пісню «Стоїть явір над водою». Прикметно, що він був одним із небагатьох, хто не відцурався Т. Г. Шевченка, коли він був на засланні, і підтримував його матеріально [1, 997].

Вагомий внесок у популяризацію творчої спадщини Т. Г. Шевченка та розвиток народно-го музично-хорового мистецтва зробив відомий фольклорист, хоровий диригент і композитор Порфирій Данилович Демуцький (1860-1927). Він, працюючи у 1889-1918 роках лікарем у селі Охматів Жашківського району, організував народний хор (близько 100 співаків), з яким виступав у багатьох містах України – Києві, Одесі, Таращі, Умані, Жашкові, а також в Галичині. У цьому унікальному хорі співали селяни як з Охматова, так і з навколишніх сіл – Вороного, Побійної, Нової Греблі, Сорокатяг, Сабадаша.

На початку XX століття львівський журнал «Літературно-науковий вісник» писав про селянський хор з Черкащини: «Час перед концертом схожий, кажуть, буває на ярмарок – стільки тут стоїть коней з фаєтонами, натачанками, бричками і возами, стільки збирається людей – і панів, і попів, і селян. Характер співів дуже різноманітний: се все народні українські псалми, думи, побутові й інші пісні» [2, 73]. У творчому доробку композитора – вокальні твори на слова Т. Г. Шевченка «Заповіт», «Чернець», «Б'ють пороги» [3].

Як блискучий майстер хорового виконання і неперевершений інтерпретатор народної пісні та творчості композиторів-класиків в історію української культури увійшов Олександр Кошиць. Він народився 1875 року в селі Ромашки неподалік Канева, а дитинство його пройшло в селі Тарасівці (нині – Звенигородський район). Ще навчаючись в Київській духовній академії, яку закінчив 1901 року, він керував академічним хором, художня і виконавська майстерність якого відзначалася високим рівнем. Водночас виступав як диригент в Шевченківських концертах, які щороку влаштовувалися з ініціативи Миколи Лисенка [4].

Шевченківська тема посідає важливе місце у творчості українського композитора і хорового диригента Кирила Григоровича Стеценка (1882-1922), який народився в селі Квітки Корсунь-Шевченківського району. Своєю творчістю й діяльністю К. Стеценко був продовжувачем національного напрямку української музики, розпочатого Миколою Лисенком.

Композитор залишив нащадкам великі скарби світської і духовної музики. В його творчому доробку – музика до інсценізації поеми Т. Г. Шевченка «Гайдамаки», хор «Заповіт» на слова Т. Г. Шевченка, хорова поема «Рано-вранці новобранці» на вірші Т. Г. Шевченка. До 50-річчя від дня смерті Шевченка К. Г. Стеценко написав кантату «Шевченкові» [5, 195].

Яскравою сторінкою черкаської Шевченкіани є кобзарство, яке в усі часи було виразником прагнень і устремлінь українського народу. Народні співці – кобзарі, передавали з покоління в покоління своє мистецтво, яке виховувало в народі патріотизм, почуття національної гідності і високу духовність. Як поет Т. Г. Шевченко зростав на кобзарських піснях та думах. Вони ще в ранньому дитинстві полонили майбутнього поета і супроводжували його впродовж усього життя. І не випадково, що збірник своїх творів з поваги до кобзарів – творців і виконавців історичних пісень і мелодійних речитативів-дум він назвав «Кобзарем».

Шевченко захоплювався неповторною індивідуальністю кожного кобзаря і був просто захований у кобзарські співи та підносив їх навіть над поемами Гомера.

Одним із таких кобзарів був Никін Іванович Прудкий (1890-1982), що народився у Каневі. Він півстоліття приносив до Шевченкової могили народну пісню та думу. В 1920-х роках він був єдиним кобзарем у штаті створеного тоді Шевченківського заповідника [6, 526]. І хоч згодом така посада в заповіднику була скасована, він все рівно багато років співав на Шевченковій могилі в Каневі, виконуючи пісні та думи з життя українського народу, пісні на слова Т. Г. Шевченка, власні композиції [7]. Після війни за сфабрикованим звинуваченням був ув'язнений на п'ять років і лише в 1961 році повністю реабілітований [8]. Навіть переселившись в похилому віці до Черкас, він продовжував приїздити на Тарасову гору.

Надовго запам'яталися відвідувачам з різних куточків України і закордонним гостям виступи біля Шевченкової могили славетного українського кобзаря Олексія Сергійовича

Чуприни (1908-1993), який народився в селі Гарбузин Корсунь-Шевченківського району. Під час Великої Вітчизняної війни під акомпанемент своєї бандури він співав в Курську, Харкові, Братиславі, Будапешті, Празі, Порт-Артурі. А після війни щоліта кожного ранку майже три десятиріччя він піднімався на високу дніпровську кручу до усипальниці Кобзаря. В його репертуарі були народні пісні, твори композиторів, кантати.

Чуприна
Олексій Сергійович

Він був членом Всеукраїнської спілки кобзарів, учасником з'їздів кобзарів (1988, 1990) та інших кобзарських заходів. Виступав на Вересаєвих святах, грав на відкритті пам'ятника Т. Шевченку у Львові. Похований, за його заповітом, з кобзарськими почестями в Каневі неподалік Тарасової гори. В музеї Т. Г. Шевченка в Каневі зберігається бандура О. С. Чуприни, на лицевому боці якої зображена хата Шевченка і його могила, а на зворотному – позначені всі бойові і мирні дороги, якими йому довелося пройти [9].

Кобзарську пісню і думу присвячують Т. Г. Шевченкові сучасні послідовники кобзарського мистецтва Черкащини. Напередодні травневого Дня пам'яті поета в Каневі відбуваються обласні та Всеукраїнські свята кобзарського мистецтва, які завершуються пісенним реквієм на Шевченковій могилі.

Далеко за межами Черкащини став відомим кобзар із села Великий Хутір Драбівського району Михайло Дмитрович Коваль, в репертуарі якого налічується понад сто творів – історичних пісень, дум, псалмів, балад, обрядових та побутових пісень на власні слова та слова українських поетів. Одна з найулюбленіших пісень кобзаря «На високій дуже кручі». Ця пісня про Тараса Шевченка, який з високої канівської гори, як вважає автор, дивиться саме на його рідне село Великий Хутір.

Коваль Михайло Дмитрович

Черкаський академічний заслужений український народний хор

Талановитий кобзар М. Коваль постійно виступає перед шанувальниками кобзарського мистецтва Черкащини, мав концерти в Білорусії, Росії, Канаді, Фінляндії. Ним записано диск «Гомін, гомін...» та низку інших дисків із кобзарськими та духовними творами [10].

Музично-хорові традиції Шевченкового краю набули розвитку після утворення в 1954 році Черкаської області. Важливою подією для

Черкас і усієї Черкащини стало створення у 1957 році при обласній філармонії Черкаського народного хору, про який чудово написав черкаський поет Микола Негода:

*Черкаський хор – і дух стенив
Дихне із залу з виднокраю,
Нехай і далі лине спів
З ланів Шевченківського краю [11, 57].*

Черкаський академічний заслужений український народний хор

Черкаський народний хор став гідним продовжувачем багатих музично-хорових традицій черкаської шевченкіани. За час свого існування цей унікальний і самобутній колектив став живою легендою нашого краю, візитною карткою Черкащини, її гордістю і славою. Своєю творчістю, високопрофесійною майстерністю Черкаський народний хор стверджує пророчі слова Тараса Шевченка про те, що «наша пісня, наша слава не вмре, не загине».

Прикметно, що саме шевченківський березень 1981 року увійшов в історію музично-хорової Шевченкіани Черкащини пам'ятною подією – врученням Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка Черкаському державному заслуженому українському народному хору [12], яким у різний час керували М. Куш, А. Авдієвський, В. Конощенко, А. Пашкевич, Є. Кухарець, П. Савчук, О. Стадник, М. Плашкевич, Л. Трофименко. Пізніше лауреатом Шевченківської премії стала також народна артистка України Р. Кириченко [13].

У 1964 році черкащани широко відзначали 150-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка – дату, святкування якої в грудні 1962 року включено до програми ЮНЕСКО [54]. Редакція «Черкаської правди» і об'єднання письменників оголосили конкурс на текст і музику до пісень, присвячених Т. Г. Шевченкові. Кращі з них включалися до збірника «Співає Черкащина», що видавався на початку 1960-х років обласним відділенням хорового товариства і обласним будинком народної творчості.

До ювілейного збірника «Співає Черкащина», виданого під назвою «Безсмертному Кобзареві» (упорядники А. Хмара і В. Осадчий) увійшла ціла низка прекрасних творів авторів-черкащан – літераторів В. Симоненка, М. Негоди, П. Манойла, композиторів А. Винокура, В. Осадчого, П. Трофименка, М. Чесновицького, О. Сокирянського. Насамперед, це кантата Я. Цегляра «Безсмертному Кобзареві» та хор А. Чекаля «Крізь століття» на слова В. Симоненка, сюїта А. Винокура «Вінок Кобзареві» на слова М. Негоди, пісні М. Чесновицького «Ой маю, маю» та П. Трофименка «Минають дні» на слова Т. Шев-

ченка, В. Осадчого – «Шевченків краю, тобі співаю» на слова В. Дергачова, О. Сокирянського – «Ти з нами, Кобзарю» на слова П. Манойла [14, 53 – 55; 15].

З листопада 1963 по березень 1964 року в області тривали місцеві і районні огляди сільської художньої самодіяльності, розгорнуті до шевченківського ювілею. Заклучний тур цього заходу зібрав у Черкасах 34 хорових, 14 танцювальних, 5 драматичних колективів, 47 солістів-вокалістів, 33 читців та представників інших сценічних жанрів [16, 65 – 66].

Поетичне слово і естетичний світогляд Т. Г. Шевченка відігравали і відіграють виняткову роль у становленні та розвитку музично-пісенного мистецтва Черкащини, а твори Кобзаря займають важливе місце в репертуарі професійних і самодіяльних художніх колективів, окремих виконавців. Насамперед таких відомих далеко за межами Черкас і області, як Черкаський державний заслужений український народний хор, ансамблі «Росава», «Вербена», «Березіль», «Черкащанка», хори «Червона калина», шовкового комбінату та багатьох інших, чії творчі біографії нерозривно пов'язані із шевченківською тематикою.

Впродовж усіх років існування в репертуарі Черкаського хору, його солістів різних років народних артистів України Р. Кириченко, О. Павловської, заслужених артистів України Т. Власенко, В. Гнилокваса, В. Захарова, Є. Крикун, М. Тихоненка, І. Черненко, В. Чорнодуба звучали «Заповіт», «Реве та стогне Дніпр широкий», «Думи мої, думи», інші пісні та концертні програми на Шевченкові вірші [17, 51].

Отже, зародившись в середині XIX століття традиція виконання і популяризації музично-пісенних творів на слова Т. Г. Шевченка в подальшому набула значного розвитку. Завдяки професійним і самодіяльним композиторам і виконавцям Черкащини – батьківщини великого Кобзаря, музично-пісенна шевченкіана особливого звучання набула в роки незалежності України, ставши важливим чинником патріотичного та естетичного виховання.

Джерела та література

1. Шевченко Тарас і музика // Черкащина: Універсальна енциклопедія /Автор-упорядник В. Жадько. – К. ВПК «Експрес-поліграф», 2010. – 1104 с.: іл.
2. Концерт Охматівського хора // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1901. – Т. XIII. – Кн.1.
3. Демущий Порфирій Данилович // [Електронний ресурс]. Режим доступу: histans.com/?termin=Demusky_P_D / (дата звернення: 13.01.2013).
4. Мельниченко В. М., Носань С. Л. 50 пісенних літ. – Черкаси, 2007.
5. Овсієнко Л. Г. // Малий енциклопедичний словник Корсунщини. – Корсунь-Шевченківський, 2004. – Т. 2. – С. 195.
6. Тарахан-Берега З. Святиня. Науково-документальний літопис Тарасової гори. – К., 1998.
7. Українці в світі. Прудкий Никін Іванович // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrainians-world.org.ua/about/45/49/86/103/> (дата звернення: 27.01.2013).
8. Калиновська Т., Жук П. Через ту бандуру // Черкаський край. – 2012. – 6 квітня.
9. Жеплинський Б. Кобзар з пишною чуприною. Кобзарськими стежинами // [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.ukrlit.vn.ua/article/1232.html / (дата звернення: 27.01.2013).
10. Козоріз В.П. Божа людина з Великого Хутора (до 60-ліття Михайла Коваля) [Електронний ресурс]. Режим доступу: velikijhutir.cherkassy.ua/great_people/koval.php?news_id=477/ (дата звернення: 27.01.2013).
11. Носань С. Із пісні любові, із слави віків! // Спільна справа. Вісник Черкаської обласної державної адміністрації. – 1961. – №1. – Березень.
12. Черкаська правда. – 1981. – 13 березня.
13. Мельниченко В.М., Носань С.Л. 50 пісенних літ. – Черкаси, 2007.
14. ДАЧО. – Ф. Р-2631, оп.1, спр. 208.
15. Безсмертному Кобзареві // Співає Черкащина. – К., 1964. – Випуск 3.
16. ДАЧО. – Ф.Р-2631, оп.1, спр. 259.
17. Мельниченко В.М., Соса П.П. Шевченко і Черкаси. – Черкаси, 1999.

Васи́лий Мельниченко

Музыкально-песенная Шевченкиана Черкащины: историко-краеведческий аспект

В статье отображается история традиций почитания памяти Т. Г. Шевченко средствами музыкально-песенного искусства на его родине – Черкащине, показывается участие земляков поэта – профессиональных и самодельных деятелей искусства в создании и исполнении произведений шевченковской тематики.

Ключевые слова: Т.Г. Шевченко, музыкально-песенное искусство, Черкащина, шевченкиана.

Vasiliy Melnichenko

Musical Honouring the Memory of T. Shevchenko in Cherkassy Region: Historical and Local Lore Research Aspects

The article represents the history of traditions in honouring T. G. Shevchenko with the means of music and songs in his motherland – Cherkassy region. There has been shown the participation of the poet's countrymen – professional and amateur artistic figures in creating and performing the compositions devoted to Shevchenko.

Key words: T.G.Shevchenko, music and song art, Cherkassy region, honouring the memory.

